

Jørgen I. Jensen: *Carl Nielsen. Danskeren. Musikbiografi*. Gyldendal. København 1991. 507 s.

Jørgen I. Jensens stort anlagte Carl Nielsen-biografi afhjælper et længe næret savn. Bogen fremlægger et bredt dokumentarisk stof og tolker dristigt på sammenhængene mellem Carl Niensens kunst, begivenhederne i hans personlige liv og de historiske omgivelser i bredeste forstand. Således leveres der materiale til en genåbning af diskussionen om en komponistskikkelse, hvis navn med bogens ord er blevet „et så selvfølgelig begreb i dansk kultur, at man kan glemme at undre sig over ham og hans musik“ (s. 9).

I en dristig frihåndstegning, der bevæger sig på kryds og tværs hen over de traditionelle faggrænser, tegnes et broget og sammensat billede af den baggrund, som først for alvor lader et menneskes personlige og kunstneriske fysiognomi træde frem for dagen, men som let udviskes bag en skikkelse, der som Carl Nielsen har måttet lide den tort at blive gjort til et nationalt koryfæ. Særligt spændende og givende er bogens behandling af Carl Niensens udgangspunkt i symbolismen og „århundredeskifte-kulturen“ og forsøget på at godtgøre, at hans udvikling fra dette udgangspunkt førte ind i en særegen dansk(!) modernisme, der på en gang indebar en kritisk distance til de ideologisk tvivlsomme elementer i århundredeskifte-kulturens vitalisme med dens ukritiske dyrkelse af det kraftfulde og „sunde“ og pegede frem mod en ny forståelse af forholdet mellem de splittende og forenende kræfter, der former et moderne jeg i en moderne verden.

Bogen hjælper os til den refleksion og den reflekterede lytning, der gør Carl Nielsen tydelig og forståelig som musikhistorisk fænomen, og den betjener sig af en særegen biografisk og kulturhistorisk metode, der selv fortjener at blive trukket frem i lyset og diskuteret, ikke mindst i det musikvidenskabelige miljø, som den i ordenes bedste forstand provokerer og udfordrer.

Jeg vil opholde mig ved denne metodiske udfordring og skal altså ikke fortabe mig i den selvansagelse, som kunne finde anledning i, at dansk musikvidenskab har overladt det til teologen Jørgen I. Jensen at skrive, først „bogen“ om Per Nørgård (*Per Nørgårds Musik. Et verdensbillede i forandring*. Amadeus 1986), og nu den første store Carl Nielsen-biografi i mere end 40 år.

Den største udfordring ligger i, at forfatteren med sin genoptagelse og udvikling af den biografiske metode og med sin *meget* frie fortolkningspraksis har kunnet skrive netop den både tanke- og modsigelsesvækkende bog, som vi stod og savnede.

Allerede med bogens lidt besynderlige undertitel giver forfatteren et vink om, hvad det er han er ude på. Bogen vil ikke være en musiker- eller komponistbiografi i gængs forstand, men netop en *musikbiografi*, som skrevet står. Kunstnerens liv er altså ikke gransket og beskrevet, for i overensstemmelse med traditionel biografisk-genetisk metode at blive gjort til nøglen til forståelsen af det kunstneriske værk. Helt i Carl Niensens ånd er det forudsat, at musikken selv er liv, og at den følgelig kan biografieres. Eller rettere: forfatteren anerkender ikke den sondring mellem kunst og liv, der både ligger bag den traditionelle biografiske me-

tode og den lige så traditionelle autonomiæstetiske kritik af den. Forudsætningen for bogens tolkningspraksis er, at alt hvad der har omgivet og påvirket Carl Nielsen, at alt hvad der har tildraget sig for ham, at alle betydninger i og omkring ham, og at alt hvad der har fundet vej til eller er opstået i hans bevidste og ubevidste indre liv kommunikerer og frit indgår symbolske sammenhænge på tværs af enhver forudgiven kategorisering eller hierarkisk ordning.

Inspirationen til en sådan utraditionel biografisk fremstilling kan forfatteren af gode grunde ikke have hentet fra det musikvidenskabelige miljø. Arbejdet ligger i forlængelse af den nye tradition for biografiske arbejder, der op igennem 80'erne har udviklet sig omkring Institut for Nordisk Filologi i København med Keld Zeruneiths trilogi som det hidtil vægtigste bidrag, startende med disputatsen om Emil Aarestrup *Den Frigjorte* fra 1981 og senere fulgt op med bøger om Johannes Ewald og Sophus Claussen. Den nye Carl Nielsen bog er i slægt med Zeruneiths arbejder, der forstår sig selv som „enhedsskabende kompositioner af liv og kunst“, og hvor det er tilstræbt at komponere biografien som en „stor kontinuerlig og sammenhængende tekst“ i udviklingsromanens billede. Hverken hos Zeruneith eller Jensen ses kunsten som en spejling af livet. Det er derimod forudsat, at den kunstneriske produktion, som noget, der griber direkte ind i personlighedsdannelsen og den skabendes eksistentielle orientering, i samme grad må være formende for det levede liv, som det levede liv er formende for kunsten. Og med den centrale henvisning til udviklingsromanen lader Zeruneith os forstå, at biografens komponerende og enhedsskabende indsats, der først gør biografien til en sammenhængende fortælling, nødvendigvis må være forpligtet på en litterær fremstillingsform, eller skulle vi sige på et kunstnerisk kompositionsskema.

Også Jørgen I. Jensen komponerer et forløb, men synes at have erfaret, at den litterære fremstillingsform har en dimension for lidt til at kunne rumme det, der skal berettes. Det modsigelsesfyldte stof i Carl Nielsen, de dialektiske modsigelser og spændinger, har foranlediget forfatteren til at vælge en form, der angiveligt skulle gøre det ud for en slags verbal kontrapunktik. Der berettes om Max Weber, der efter at have bladet i et partitur skulle have udtalt, at han som skribent misundte komponisten for hans mulighed for at sige flere ting på en gang, og der fortsættes: „Problemet kan ikke løses, men er til stede og fører til en særlig form for biografisk betragtning som er lidt anderledes end den klassiske – en vekslen mellem mindre biografiske forløb i nærbillede, kulturhistoriske parallelføring og mere almene essayistiske overblik. Derved kan man få en mulighed for at iagttage de langsomme forandringer og forskydninger af tyngdepunkt i personens liv, der finder sted under de mange enkelte begivenheder og oplevelser.“ (s. 20).

Bogen er altså skrevet med klar bevidsthed om den komposition eller konstruktion, der må ligge bag en biografi, der sigter mod en sammenhængende tolkning af en kunstner og hans værk. Men samtidig lægges der ikke skjul på, at der også boksers med metodiske spørgsmål, der fører ud over biografens specielle problemstillinger. Bogen er båret af en ambition om at sætte noget nyt i stedet, der hvor den aktuelle krise i historiebevidstheden har ladet en plads åben. Der eksperimenteres med forfatterens ord med en „symbolistisk historieskriv-

ning“, der skulle indebære en mulighed for „at genetablere kulturhistorien“ (s. 17), hvor den lineære tænkning, som vi bedst kender fra den hegelianske historie-filosofi og dens forskellige afledninger, er kommet i miskredit, og hvor hverken tendenserne til en syntetiserende helhedsbetragtning eller til en atomisering af historien i hermetisk tillukkede del-historier synes tilfredsstillende. Den symbolistiske historieskrivning eller „korrespondensernes historie“, der i sin tilværelsestolkning er i samklang med den symbolistiske kunst, der var Carl Nielsens udgangspunkt, skulle heroverfor repræsentere den befriende tredje mulighed: „Den tredje mulighed er ... en korrespondensernes historie, der som et stykke musik har både vandrette og lodrette relationer; her ses et netværk af forbindelseslinier mellem kunst, videnskab og samfundsliv, men som symboler for hinanden, ikke blot som fænomener der kan føres tilbage til fælles grundbegreber. Enhver tids og enhver personligheds mentalitet og liv samles ikke i forhold til en fælles basis og kan sjældent samles i et enkelt begreb, men oftere derimod i ordpar, paralleller eller korrelater som historiens mennesker svinger imellem og som den enkelte personlighed vikler sin egen historie ud af. Og som en følgende periode så igen får som forudsætninger.“ (s. 17-18).

Det er dette metodiske credo, der tillader forfatteren f.eks. i sin tolkning af symfonien *Det Uudslukkelige* at lade „krigen i den ydre verden“ (første verdenskrig), krisen i ægteskabet og problemerne på Det kongelige Teater indgå som ligeværdige betydningselementer, og som noget der umiddelbart kan bringes i berøring med værkets strukturelle egenskaber, der forøvrigt her som overalt beskrives med stor sproglig opfindsomhed og næsten uden anvendelse af musikalsk fagterminologi.

Jørgen I. Jensens bog om Carl Nielsen er altså også et historieskrivnings-eksperiment, hvor begreber som „mentalitet“ og „tidsånd“ (renset for de hegelianske forudsætninger) viser hen til det forbindende, der tillader os at tolke og forstå tilsyneladende inkommensurable fænomener i lyset af hinanden – som ahierarkiske, frie symbolske sammenhænge, hvis fremdragelse giver adgang til en bredere og dybere forståelse af en tid og menneskenes liv i den.

På kryds og tværs forbindes stoffet fra de forskellige sfærer. Det gælder det i snæver forstand biografiske, hvor ikke mindst historien om det brydningsfulde ægteskab med Anne Marie Carl-Nielsen, som den kan læses ud af brevene, spiller en central rolle.

Det gælder det mytestof om Nielsen som en person, der i særlig grad karakteriserer „danskheden“, og hvor forfatteren ikke finder grund til at afmytologisere, men ønsker at tage de „myter, visioner og underforståede forudsætninger, som danskerne har været præget af“ (s. 21) op til nærmere undersøgelse for derigenem at blive klogere på vores nationale egenart.

Det gælder forholdet til digteren Sophus Claussen og maleren J.F. Willumsen, der med rette gøres til Carl Nielsens centrale spejlingsskikkelser i den danske symbolisme.

Og det gælder videre ud i den politiske historie og ud i den historie om naturvidenskabernes udvikling (Niels Bohrs atomteorier), der traditionelt er blevet

betragtet som adskilt fra kunstens, men hvor Jørgen I. Jensen vil se forbindelser af symbolsk karakter.

Og Jørgen I. Jensens tolkninger er som antydet altid spændende, og de er allerede retfærdiggjort ved den appetit på fornyet granskning af „det nationale problem Carl Nielsen“, som de vækker.

Men alligevel skal der stilles et par kritiske spørgsmål: Er der overhovedet grænser for hvad og hvordan, der kan fortolkes i Jensens pan-symbolistiske univers? Er det f.eks. berettiget og relevant at se en sammenhæng mellem „den dissonans, der var begyndt at klinge“ i det ægteskabelige forhold, og en tildragelse på Det kongelige Teater, hvor Carl Nielsen som dirigent kom til at slå kongesangen an i to tonearter på en gang, da han kun havde fået tilhvisket de nærmest siddende musikere, at der skulle transponeres en kvart ned? Og er det nødvendigt, at vi skal vide, hvorfor han under rekreationen efter det alvorlige hjerteanfald i 1922 strikkede sin kones navn i rødt på et stort badehåndklæde?

Man kan ikke helt befri sig for den mistanke, at forfatteren er på vej derhen, hvor enhver diskussion om „korrespondensens“ eller den symbolske sammenhængs præmisser må forstumme, ganske enkelt fordi den grundlæggende forudsætning er den, at *alt* hænger sammen. Ved enden af den vej har vi forladt det spændende og metodisk udfordrende eksperiment med den „symbolistiske historieskrivning“, og spændingen er udløst i en art moderne musikalsk kosmologi, hvor den aprioriske forudsætning er en altings samstemthed, som det er musikens særlige privilegium at lade komme til udtryk.

Det kan ikke afgøres entydigt, hvor langt forfatteren går eller ønsker at gå i den retning. Men det er svært at overhøre den besværgende tone i de passager, hvor den tanke luftes, at „... en tid kan karakteriseres ved korrespondenser, der forbinder en personlig og ægteskabelig krise med en verdenskrig, en symfoni og banebrydende naturvidenskabelige erkendelser“, „... at naturen og det humane, kosmos og sjælen, har en række mødepunkter, som er særligt tydeligt fremme i musikkens bevægelse og former“, og at „... Carl Niensens symfoni *Det Uudslukkelige* ikke hører til historiens randområder, men netop bevæger sig, hamrer og sitrer inde i tidens inderste nerve, uden at man nogen sinde i musikken får den endelige, sproglige løsning, det endelige facit, som kan lægge tiden bag sig“ (s. 256-57).

Men til trods for alle kritiske indvendinger og den irritation, der unægteligt melder sig, når vi afskæres fra at afprøve en tolkning eller en analogidragnings præmisser, eller når viljen til at se sammenhænge fra tid til anden fører ud i det parodiske: Jørgen I. Jensens bog om Carl Nielsen er et stort, tankevækkende og inderligt velkomment værk. Og ikke mindst dansk musikvidenskab må tage det til sig, både som en kærkommen anledning til fornyede diskussioner om Carl Nielsen og hans plads i dansk og internationalt kulturliv og til en meget påtrængende bredere drøftelse af musikhistorieskrivningens aktuelle muligheder og forpligtelser.

Søren Møller Sørensen